

SYNTAKTICKÁ ANALÝZA DĚTSKÝCH VÝPOVĚDÍ O POJMECH

SYNTACTIC ANALYSIS OF CHILDREN'S STATEMENTS ABOUT CONCEPTS

Milena Lipnická¹, Július Lomenčík²

¹ Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

² Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Abstrakt

Príspevok prezentuje vybrané výsledky syntaktickej analýzy výpovedí päť až šesťročných detí o pojmech čtenářské gramotnosti zaměřené na složení vět z hlediska gramatické výstavby. Údaje pro analýzu poskytli individuální rozhovory s dětmi na konci pre-primárního vzdělávání. U každého pojmu odpovídali na otázky: deskriptivní (*Co to je?*), aplikační (*Nač to slouží? Na co to je?*), hodnotící (*Co by bylo, kdyby nebylo?*) a identifikující zdroj poznání (*Odkud to víš?*). Obsahově bylo analyzováno 2365 transkriptů výroků. Děti nejčastěji hovořili jednoduché věty (47 %), méně souvětí, z toho podřadné (15 %), souřadné (12 %) a složené (9 %). Syntaktická analýza informuje o schopnostech dětí, které mohou být zahrnuty do východisek tvorby kurikul v oblasti komunikace v preprimárním i primárním vzdělávání.

Klíčová slova: *děti předškolního věku, čtenářská gramotnost, pojmy, složení vět, obsahová analýza*

Abstract

This paper presents selected results of a syntactic analysis of five to six-year-old children's utterances on literacy concepts focusing on sentence composition in terms of grammatical construction. Data for the analysis were provided by individual interviews with children at the end of pre-primary education. For each concept, they answered the following questions: descriptive (*What is it?*), applicative (*What is it for?*), evaluative (*What would it be if it weren't?*), and identifying the source of knowledge (*How do you know?*). 2,365 transcripts of utterances were analyzed for content. Children most frequently spoke simple

sentences (47%), with fewer sentences including subordinate clauses (15%), coordinate clauses (12%) and compound clauses (9%). Syntactic analysis informs children's abilities that can be included in the basis for curriculum development in communication in both pre-primary and primary education.

Keywords: *preschool children, literacy, concepts, sentence composition, content analysis*

1 ÚVOD

Děti v předškolním věku si postupně osvojují syntaktickou strukturu svého jazyka, a to prostřednictvím kontaktu a interakce s vychovateli a ostatními, ale zejména bez formální výuky (Thornton, 2016). Syntaktická struktura je jeden z komponentů jazykové stavby vět a je spojená s lexikální i morfologickou stránkou verbálních projevů. Jedná se o skladbu větných členů, vztahy mezi nimi, částmi vět i větami podle gramatických pravidel. Věty se podle složení dělí ve slovenském jazyce na jednoslovné věty, jednoduché věty a souvětí. Složení vět bylo předmětem syntaktické analýzy, abychom lépe pedagogicky pochopili vývojové predispozice dětí a mohli na ně navázat v komunikaci i tvorbě kurikul.

2 TEORIE

Výzkum Kesselové (2013) prokázal, že s věkem roste v dětské syntaxi přítomnost složených souvětí.

Autorka ale konstatovala, že syntaktický vývoj dětí od prvních jazykových projevů po vstup do základní školy je výzkumně málo podchycen, s čím se ztotožňujeme. Syntaktický vývoj u dětí do dvou let analyzovala Kičura Sokolová (2013). Na základě frekvencí substantivních větných struktur uvedla, že u malých dětí jsou podmíněné situací dialogu a bezprostřední imitací částí slyšených vět. Od tří let se dítě postupně dostává k souvětím a dokáže používat různé typy vět (Dalpah & Azahra, 2024). Dítě se to učí postupně, přičemž frekvence hraje velkou roli v pořadí vzniku různých syntaktických struktur (Thornton, 2016). Zlepšování syntaxe má vliv na schopnost dětí komunikovat více složitějších myšlenek (Utami, Dewangga, Aghnaita & Sri Hidayati, 2022).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro získání údajů byla použita metoda individuálních rozhovorů s dětmi ve věku 5–6 let (44 dětí, z toho děvčat 26; chlapců 18) na konci povinného pre-primárního vzdělávání (v květnu až červenci 2023). Děti postupně a myšlenkově svobodně u každého pojmu odpovídali na otázky: deskriptivní (*Co to je?*), aplikační (*Nač to slouží? Na co to je?*), hodnotící (*Co by bylo, kdyby nebylo?*) a identifikující zdroj poznání (*Odkud to víš?*). Pojmy v oblasti čtenářské gramotnosti (rozhovor, otázka, báseň, pohádka, kniha, časopis, knihovna, písmeno, čtení, psaní, spisovatel) byly vybrány Delfskou metodou ze vzdělávacích standardů státního kurikula (2022) (Vráblová, 2024). Obsahově bylo analyzováno 2365 transkriptů výroků, přičemž jeden výrok rovná se jedna věta. Výsledkem jsou počty frekvencí kódovaných kategorií vět dle složení: jednoslovní, jednoduché, podřadné, souřadné a složené souvětí.

4 VÝSLEDKY

Výsledky poskytují odpověď na jednu z výzkumných otázek: *Jaké složení vět dominuje ve výpovědích pět až šestiletých dětí o pojmech čtenářské gramotnosti i z hlediska pohlaví?*

Tabulka 1: Počty frekvencí kódovaných kategorií dětských vět podle složení

	N		děvčata (N)		chlapci (N)	
		%		%		%
Jednoslovní věty	233	10 %	121	8 %	112	12 %
Jednoduché věty	1120	47 %	720	50 %	400	44 %
Souřadné souvětí	280	12 %	120	8 %	160	17 %
Podřadné souvětí	341	15 %	237	17 %	104	11 %
Složené souvětí	215	9 %	135	9 %	80	9 %
Neodpovídali	176	7 %	111	8 %	65	7 %
Výroky spolu	2365	100 %	1444	61 %	921	39 %

Legenda k tabulce: neodpovídali znamená, že dítě poskytlo odpověď ve smyslu „nevím.“

Ze souvětí něco málo dominují podřadné souvětí, které mívají volný slovosled, a proto jim možná víc vyhovují při volných výpovědích. V syntaktické analýze dětských výroků budeme pokračovat i ve vztahu k otázkám. Předpokládáme, že

děti víc používají souvětí při aplikačních a hodnotících otázkách, které stimulují pojmové myšlení, a tudíž i produkci obsažnější výpovědi.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Složení vět z hlediska gramatické výstavby tvoří elementární jednotku jazykové komunikace. To, že děti v tomto věku používají různé věty i souvětí se potvrdilo (Dalpah & Azahra, 2024). Nejvíc však hovořili jednoduché věty, co může souviset s nízkou úrovní souvislé verbální komunikace současných dětí. Děvčat bylo více a tím i počet jich výroků. Oproti chlapcům jsou o málo výmluvnější. Na jedno děvče připadá v průměru 56 výroků, na chlapce 51. Zásadní rozdíly v používání vět však mezi nimi nejsou. Limitem je, že zatím nevíme, při jakých typech otázek, se které věty nejčastěji objevují. Výzkum má výrazné omezení i v tom, že děti vypovídali jenom o pojmech čtenářské gramotnosti, s kterými mohou mít jiné zkušenosti než s ostatními pojmy. Také od jiných proměnných závisí, jak obsažné myšlenky mají a jakými větami je sdělují. Tyto vztahy budou předmětem další syntaktické i sémantické analýzy.

PODĚKOVÁNÍ

Príspevek byl vytvořen s finanční podporou vědecké grantové agentury Ministerstva školství, výzkumu, vývoje a mládeže Slovenské republiky a Slovenské akademie věd v rámci řešení vědeckého projektu č. 1/0505/24 s názvem „*Detské prekoncepty o fenoménoch čitateľskej gramotnosti*.“

6 LITERATURA

- Dalpah, D. & Azahra, N. (2024). An Analysis of Syntactic Development Stage in Language Acquisition Process in Children Aged 3 Years. *Pubmedia Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris*. 1(4), 1–7. <https://doi.org/10.47134/jpbi.v1i4.732>
- Utami, F., Dewangga, S., Aghnaita & Hidayati, S. (2022) Syntax Acquisition in Early Childhood Through Flash-Cards. *Golden Age, Jurnal Ilmiah Tumbuh Kembang Anak Usia Dini*. 7(1), 43–52. <https://doi.org/10.14421/jga.2022.71-05>

- Kičura Sokolová, J. (2013). Vývin substantívnych vetných štruktúr v ranej syntaxe dieťaťa. *Jazyk a kultúra*. 4(14). <https://www.ff.unipo.sk/jak/cislo14.html>
- Kesselová, J. (2013). Syntax naratív detí predškolského veku. *Studie z aplikované lingvistiky*. 4(2), 19–37.
<https://studiezaplikovanelingvistiky.ff.cuni.cz/magazin/2013-4-2-2/>
- Thornton, R. (2016). *Children's Acquisition of Syntactic Knowledge*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.72>
- Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách. Konsolidované znenie. (2022). <https://www.minedu.sk/data/att/96d/24534.b6f65c.pdf>
- Vrábľová, A. (2024). Detské poňatie pojmov predprimárneho kurikula [Dizertačná práca, Univerzita Mateja Bela]. CRZP.
<https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildA5MO6&sid=9A7D98113A4E7D6F09AF74A0EB46&seo=CRZP-detail-kniha>